

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Культурологічна розвідка

ЯПОНІЯ

Ольга Петрова

З ХІРЯКЯТИ
ПІД ГОЛОС ФЛЕЙТИ...

ひらかたゆふえふきのぼる...

ДУХ І ЛІТЕРА

Київ 2024

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Зміст

Від рецензента	7
From the reviewer	11
Переднє слово	15
АЕРОПОРТ КАНСАЙ — ВОРОТА ОСАКИ	19
КОЛО РОДИНИ. СПАДКОЄМНИЙ САМУРАЙ	27
ДИМ ТА ЙОГО ЖИТТЄВИЙ УКЛАД	31
ФУЕ — ФЛЕЙТА З ХІРАКАТИ	40
«ШЛЯХ ПЕНЗЛЯ» МОРИМОТО РЮСЕКИ	49
ХАЗЯЙКА ХРАМУ	59
ШЛЯХ ДО ХОРЮ-ДЗИ. ПРИНЦ СЬОТОКУ	63
АСУКА. ІСІ-БУТАЙ	71
ХІКОНЕ — СВІТ САМУРАЇВ	76
СТОЛИЦЯ НАРА ТА ЇЇ ПАМ'ЯТКИ	92
ХРАМИ ТА САДИ НА ГОРІ ХІЕЙ	110
НАРЕШТІ ТИСЯЧОЛІТНІЙ КІОТО	117
НІЧ НА ЦВИНТАРІ КОЯ-САН	150
ОСАКА ПУНКТИРОМ	158
КИЇВ — ЛЬВІВ — ТОКІО — ЛЬВІВ	175
ТОКІО ЗА ТРИ ДНІ	182
ЗАЧАРУВАННЯ ІОАНОМ ГЕОРГОМ ПІНЗЕЛЕМ	199
Післяслово. Під одним небом	210
Рекомендована література	212

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Тревелог Ольги Петрової «Японія. З Хіракати під голос флейти...»

Цікавість українців до Японії та її культури, як стародавньої, так і сучасної, добре відома. Жодна література Сходу не представлена такою кількістю перекладів українською мовою, як японська. Багато українців вивчають японську мову, практикують різноманітні японські традиційні мистецтва – від карате та айкідо до чайної церемонії та ікебани. Японські мультиплікаційні фільми – аніме та комікси – манга здобули прихильність тисяч молодих людей. Натомість японці лише нещодавно почали відкривати для себе Україну та українську культуру як самостійне явище. Тим не менш, в Японії розвивається українознавство, з'являються переклади української літератури. Сьогодні Японія підтримує нашу Батьківщину у боротьбі проти російської агресії. Тому можна сказати, що міжкультурний діалог України та Японії має великі перспективи і є дуже важливим у наш час.

Нове слово у цьому діалозі – книга художниці й мистецтвознавиці професора Ольги Петрової «Японія. З Хіракати під голос флейти...». Ця книга поєднує у собі два жанри – культурологічну розвідку та подорожні записки, або ж тревелог, бо вона написана на основі вражень, отриманих під час власних подорожей до Японії та спілкування з японськими друзями. І саме цей власний досвід зустрічі з іншою культурою надає книзі життєвості та неповторної свіжості. Але водночас це – наукова праця, про що свідчить, зокрема, солідний список опрацьованої літератури.

Діалог культур у цій книзі відбувається не абстрактно, як це часом буває, а насамперед через діалог особистостей.

Японію представляє Катаяма Фуе – філологиня і дослідниця мистецтва та її чоловік Мітіо – фотограф і бізнесмен, за якими встають тіні незабутих предків-самураїв, а також каліграф Морімото Рюсекі. Україну представляє не лише сама авторка, а й мистецтвознавець Борис Возницький та легендарний майстер Пінзель. До українсько-японського діалогу долучається голос німецько-єстонського філософа і мандрівника графа Германа фон Кайзерлінґа, який постійно супроводжує авторку в її мандрах по Країні Сонця, Що Сходить. Цей незримий учасник переводить діалог на міжцивілізаційний рівень «Схід – Захід».

Згадки про самурайське минуле роду Катаяма надають діалогу темпоральну глибину та історичну перспективу. Крайня її точка позначена вже в назві книги метафорою флейти – це буквальний переклад імені «Фуе» і водночас відсилка до сивої давнини – до хроніки «Ніхон сьокі», укладеної у VIII ст., та вірша, який у хроніці датовано 530 роком. Минуле Японії оживає на сторінках книги у враженнях від пам'яток архітектури та мистецтва. Водночас ми бачимо і сучасність цієї країни – високі технології, модерну архітектуру тощо – і спрямованість у майбутнє, символом якої виступає виставка «Трансформація» в токійському Музеї сучасного мистецтва. У книзі дуже добре відображено переплетіння традицій та модерності в сьогоденній Японії.

Просторовий вимір у книзі відзначений конкретністю: ми бачимо не «Японію взагалі», а Осаку, гору Коя, Токіо. Варто уваги, що в назву винесено Хіракату – маленьке містечко неподалік від Осаки, мало кому відоме в Україні. Ймовірно, це перша згадка про нього в українській літературі. Кожне місце має своє обличчя, свій неповторний колорит, майстерно переданий авторкою. І це не поверхові враження туриста, якому показали стандартний набір цікавих об'єктів, – Ольга Петрова, завдяки своїм японським друзям, мала змогу побачити значно більше, зазирнути в серце, в душу Японії.

Безперечно цікавими з культурологічного та мистецтвознавчого погляду є паралелі й порівняння між японським та західним мистецтвом, які проводить у своїй книзі Ольга Петрова. Читач дізнається не лише про східні традиції, а й про зв'язки з європейською культурою – яскравим прикладом цього є життя й творчість «японського парижанина» Саекі Юдзо. Японська гравюра укійое вплинула на імпресіоністів та постімпресіоністів, а вони, у свою чергу, вплинули на молодих художників Країни Сонця, Що Сходить.

Авторка неодноразово іронічно зазначає, що дивиться на Японію крізь «рожеві окуляри». Це не зовсім так – у книзі згадано, наприклад, про безхатченків. До того ж, як зазначено у передмові, книга не претендує на всеохопність (а яка може претендувати?). Але те, що у книзі не наголошується на проблемах та негативних аспектах японської дійсності, радше наслідок не «рожевих окулярів», а любові до Японії, своєрідної люблячої герменевтики.

Книга Ольги Петрової «Японія. З Хіракати під голос флейти...» поєднує в собі гострий погляд мисткині та ерудицію вченого-гуманітарія з гарним літературним стилем. Її приємно й цікаво читати не тільки тим, хто ніколи не бував у Японії, і й тим, хто там бував неодноразово. Я сподіваюся, що ця книга матиме успіх у українських читачів і відкриє їм нові, ще незнані аспекти культури Країни Сонця, Що Сходить, і спонукатиме до продовження діалогу двох культур.

С. В. Капанов,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Інституту сходознавства
ім. А. Ю. Кримського НАН України

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

У назві культурологічної розвідки «Японія. З Хіракати під голос флейти...» подано ключові слова, навколо котрих розгортається зміст тексту. І хоча назва міста «Хіраката» та слово «флейта», за задумом авторки, до часу залишатимуться інтригою, надалі вони наберуть чинності як основні поняття, що цементують всі глави книги та визначають її жанр як «мандрівка за три моря». Первинним поштовхом для роботи над розвідкою були особисті враження від достатньо пролонгованого в часі перебування в Японії в якості художника та гостя в родині Мічію та Фуе Катаяма — обох із самурайським корінням. Вагомими та конче інформативними виявилися творчі зустрічі з широким колом інтелігенції міста Осаки, близьким до родини Катаяма. Тому в тексті розвідки була можливість дослідити поведінкові моделі, типові для побуту та способу мислення модерних японців, котрим «пам'ять роду», всім і кожному, надає унікального національного ентузіазму.

Такий ракурс спостережень «іншого» середовища доєднав розвідку до сучасного наукового напрямку — дослідження типології ментальності, тобто до вивчення способів особистості або цілої соціальної групи сприймати оточуючий світ та рефлексувати на нього в психологічній сфері¹. Важливим та науково продуктивним видалося зосередження на домінуючих ментальних моделях та стереотипах в почуттях та поглядах

---

1 Дослідження моделей ментальності див.: Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры / Пер. с англ. 2-е изд. М.; Спб.: Центр гуманитарных инициатив; Университетская книга, 2016. 256 с.; Попович М. В., Кисляковська І. В., Вяткіна Н. Б. Проблеми теорії ментальності / Відп. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 2006. 407 с.; Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера. Львів: Літопис, 2004. 720 с.

як сучасних японців, так і такої усталеної групи історичної минувшини, як самураї.

Психологічна модель героїні оповідки Фуе Катаяма унаочнює органічну злуку прадавніх родинних та національних цінностей з інноваційними формами буття особистості, сформованої в добу технологічного буму Японії 1970–1980-х років. Також була нагода спостерігати ментальний дуалізм у творчих і побутових контактах з уславленим японським каліграфом ХХ — початку ХХІ століть Морімото Рюсекі. Моя співпраця з маестро як кураторки його виставки каліграфії в Києві (Музей східного та західного мистецтва ім. Б. та В. Ханенків, 2002) та сумісне експонування творів в Осаці (галерея «Кейхан», 2010) дозволили не лише зазирнути до історії та практики у мистецтві японської каліграфії, але й відчутти традицію і сучасність, сплетеними у нерозривний вузол. Притому, що традиційне виступає стимулюючим фактором модерного мислення. Цей суто японський феномен чуттєвого та інтелектуального переживання власної історії та культури інкорпоровано у загальну національну картину світу.

Шарм унікального дуалізму відчуваєш повсякчас, навіть у побуті людей посттехнологічної ери з їхнім обожнюванням найновітніших цифрових технологій. Це аж ніяк не входить у протиріччя із пам'яттю (дуже конкретною, поіменною) про прапрапрарідню ХVІ століття.

Філософ Герман Кайзерлінг зауважив: «В Японії середньовіччя було відносно близьким, відповідний йому стан свідомості та форми його втілення ще не забуті старшим поколінням» [Кайзерлінг 2010]. Цей дуалізм із культом «он» (обов'язковість духовного боргу), із поняттям «омоіярі» (широсердна увага), «дзітьо» (власна гідність), «уті-сото» (свій — чужий), які в ментальність японців вживлено ще за культури Хейан, робить їх абсолютно унікальними. Це народ, в якому історія живе на генному рівні.

АЕРОПОРТ КАНСАЙ — ВОРОТА ОСАКИ

«Боїнг» пролетів над Великою Китайською стіною (маршрут відображався на моніторі), тоді перетнув Південну Корею, і ми зависли над океаном. Невдовзі можна було побачити силуети японських островів і, нарешті, архітектурний «мурашник» — місто Осаку. Ще в 70-ті роки ХХ століття, коли інтелігенція тоталітарного СРСР навіть мріяти не могла про закордонні поїздки, молоді художники й архітектори жадібно відшуквали у професійних виданнях інформацію про архітектурну революцію модернізму, захоплювалися сміливими ідеями зодчих, насамперед японськими проектами: містами, побудованими в океані або підвішеними на потужній осі, немов полицки гігантської етажерки.

Осака

ДІМ ТА ЙОГО ЖИТТЄВИЙ УКЛАД

Охоронець-самурай люб'язно пропустив мене до вітальні. Над просторою кімнатою збережені величезні бантини, типові для середньовічних будинків. Легкі розсувні ширми (як в усіх традиційних будівлях) ділять будинок на зони: гостьову, побутову з усіма необхідними для життєдіяльності родини приміщеннями та дитячу. Всі функціональні приміщення обладнані сучасними технологіями. Осереддя дому — вітальня з холлом.

Стіни кімнати пофарбовані спокійним сіро-молочним кольором, центральну з них прикрашає лише одна сріблястого тону світлина — густе гілля осіннього саду.

Окраса інтер'єру — світло, приглушене розсувними ширмами, такими собі своєрідними матовими екранами. Таке освітлення, як і м'які тони інтер'єру, — елемент національної традиції, воно сприяє виникненню «моно-но аваре» («сумна чарівність речей»). Присьмерк кімнати дає можливість

Бантини